

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Жук Тетяни Миколаївни
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 349.3:369.54 (477)
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Т. М. Жук
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Кравець Ірина Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2020

АНОТАЦІЯ

Жук Т. М. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», спеціальність «Публічне управління та адміністрування», – Поліський національний університет, м. Житомир, 2020 рік.

В кваліфікаційній роботі представлено теоретичне узагальнення і науково-прикладне вирішення проблеми державного управління системою пенсійного забезпечення в Україні. Розкрито сутність та структуру державного управління системою пенсійного забезпечення, визначено методологічні основи державного регулювання пенсійної системи в Україні. Надано загальну характеристику та досліджено динаміку змін державного регулювання пенсійної системи України, проаналізовано світові практики управління системами пенсійного забезпечення. Запропоновано стратегічні напрями розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Ключові слова: державне управління, пенсійна система, система пенсійного забезпечення, накопичувальна система пенсійного забезпечення, недержавні пенсійні фонди.

SUMMARY

Zhuk T. M. STATE MANAGEMENT OF THE PENSION SYSTEM IN UKRAINE

Qualification work for obtaining the educational qualification level "Master", specialty «Public Administration», – Polissia National University, Zhytomyr, 2020.

The qualification work presents a theoretical generalization and scientific and applied solution to the problem of public administration of the pension system in Ukraine. The essence and structure of state management of the pension system are revealed, the methodological bases of state regulation of the pension system in Ukraine are determined. The general characteristic and dynamics of changes of the state regulation of the pension system of Ukraine are given, the world practices of management of pension systems are analyzed. Strategic directions of development of the pension system in Ukraine are offered.

Key words: public administration, pension system, social and pension benefits, accumulative pension system, private pension funds.

ЗМІСТ

	<i>Стор.</i>
ВСТУП	4
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	6
1.1. Сутність та структура державного управління системою пенсійного забезпечення.....	6
1.2. Методологічні основи державного регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні.....	10
Висновки до Розділу 1.....	14
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	15
2.1. Загальна характеристика та динаміка змін державного регулювання пенсійної системи України.....	15
2.2. Світові практики управління системами пенсійного забезпечення.....	19
Висновки до Розділу 2.....	25
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ	26
3.1. Стратегічні напрями розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.....	26
3.2. Удосконалення механізмів державного регулювання пенсійного забезпечення в сучасних умовах.....	29
Висновки до Розділу 3.....	33
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Пенсійне забезпечення – це одна із важливих складових системи соціального захисту населення держави. Від ефективності механізмів управління, наповнення, перерозподілу та функціонування грошових державних та недержавних фондів залежить якість життя громадян України. Система пенсійного забезпечення України постійно перебуває у стані трансформаційних змін: збільшення пенсійного віку, створення та функціонування недержавних пенсійних фондів, внесення нових проектів законів до Верховної Ради щодо загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення тощо. Наявність таких постійних перетворень свідчить про актуальну потребу подальшого удосконалення державного управління системою пенсійного забезпечення.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування комплексу теоретичних, методологічних і практичних підходів щодо державного управління системою пенсійного забезпечення в Україні. Досягнення мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити сутність та структуру державного управління системою пенсійного забезпечення;
- визначити методологічні основи державного регулювання системи пенсійного забезпечення в Україні;
- надати загальну характеристику та проаналізувати динаміку змін державного регулювання пенсійної системи України;
- проаналізувати світові практики управління системами пенсійного забезпечення;
- визначити стратегічні напрями державного управління розвитком системи пенсійного забезпечення в Україні.

Об'єктом дослідження є процес державного управління системою пенсійного забезпечення в Україні та світі.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади та інструменти

державного управління розвитком системи пенсійного забезпечення України.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплексний підхід і діалектичні принципи, які дозволили виявити сутнісні характеристики досліджуваних процесів, форми їхнього прояву, виділити властиві їм протиріччя й визначити тенденції їхнього розвитку. Дослідження державного управління системою пенсійного забезпечення в Україні проводилося із використанням структурного підходу, методів логічного, порівняльного і статистичного аналізу, угруповань, абстрактно-логічного моделювання тощо. Синергетичний підхід став підґрунтям для визначення подальших стратегічних напрямів державного управління розвитком системи пенсійного забезпечення в Україні.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної роботи полягає в визначенні стратегічних напрямів державного управління розвитком національної системи пенсійного забезпечення в сучасних умовах соціально-економічних та політичних трансформацій.

Апробація. Результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях Київського університету імені Бориса Грінченка та Поліського національного університету. Результати роботи висвітлені в 3-х публікаціях.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 40 найменувань. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 43 сторінки, у тому числі 5 таблиць та 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та структура державного управління системою пенсійного забезпечення

Перші згадки про схеми пенсійного забезпечення з'явилися за часів правління Октавіана Августа (63 до н. е – 14 н. е.). У 13 р. до н. е. Август створив пенсійний план, згідно з яким відставні солдати мали отримувати пенсію (мінімум 3000 динарів одноразово, що на той час представляло приблизно 13-річну річну зарплату легіонерів) після 16 років служби в легіоні та чотирьох років у військовому резерві. Відставним солдатам спочатку платили за загальні доходи, а пізніше за спеціальний фонд (*aerarium militare*), створений Августом [1]. Набагато пізніше, у XVII сторіччі у Німеччині з'являються перші пенсійні програми. Наприклад, герцог Ернест Благочестивий Готський у Німеччині заснував фонд вдів для духовенства в 1645 р. та фонд для вчителів у 1662 р. [2]. На початку XVIII століття по всій Європі були створені різні схеми забезпечення вдів міністрів. Деякі з них були на основі єдиної премії, інші на основі щорічних премій, які будуть розподілятися як виплати в тому ж році. [28]. Німецький канцлер Отто фон Бісмарк вважається засновником державної системи соціального забезпечення. Саме він вперше запровадив закони про медичне страхування, страхування від інвалідності, страхування від нещасних випадків та пенсії за віком.

В Україні у складі СРСР функціонував фонд соціального забезпечення, який формувався з відрахувань з прибутків державних підприємств у встановленому законом розмірі та частини бюджету. З даного фонду виплачували грошову допомогу для тимчасово непрацездатних робітників,

службовців, вагітним жінкам, пенсіонерам.

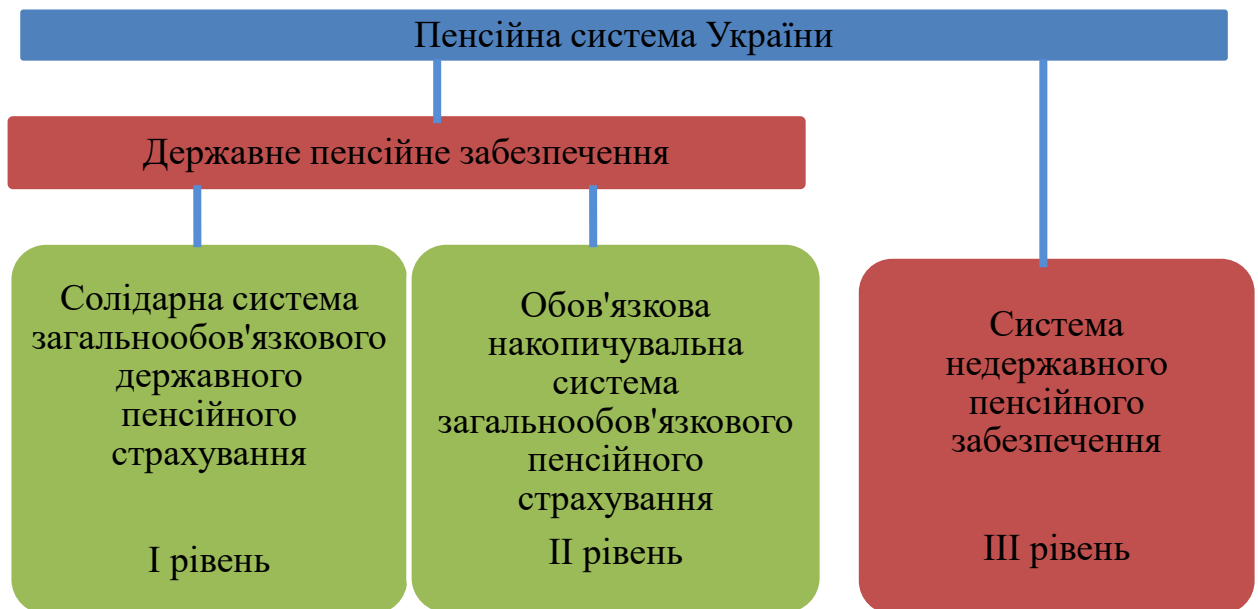
Слід зазначити, що соціального забезпечення людей, які працювали в колгоспі, до 1964 року не існувало. Лише у 1964 році було створено централізований союзний фонд соціального забезпечення колгоспників, який формувався з відрахувань з прибутків колгоспних підприємств. Пенсії колгоспників були значно нижчими, ніж пенсійні виплати робітникам та службовцям.

З набуттям Україною незалежності було розпочато процес трансформації системи пенсійного забезпечення громадян України, на меті якої було запровадження соціального страхування в Україні. Процес реформування системи пенсійного забезпечення триває і досі. Основні закони, які регулюють роботу системи пенсійного забезпечення наступні:

- ✓ «Про пенсійне забезпечення»;
- ✓ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»;
- ✓ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»;
- ✓ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці»;
- ✓ «Про недержавне пенсійне забезпечення»;
- ✓ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» [4], [5], [7], [9], [20], [21].

Нинішня пенсійна система України заснована на солідарності поколінь. Так, теперішнє покоління працівників відповідає за фінансування пенсій громадян, які вже завершили свою кар'єру. Це означає, що відрахування до пенсійного фонду України повністю використовуються для грошових виплат нинішнім пенсіонерам. В умовах скорочення показників народжуваності та збільшення тривалості життя у пенсійному віці призвело до суттєвого погіршення демографічного навантаження (співвідношення чисельності пенсіонерів та платників внесків) у солідарній системі за останні два

десятиліття. старіння населення співвідношення чисельності працездатних та пенсіонерів змінюється. В результаті демографічного навантаження на відрахування в пенсійний фонд в Україні є брак фінансів стає для підтримки пенсіонерів. Дана пенсійна система не в змозі задовольнити довгострокові ресурсні потреби фінансових інститутів та економіки України. З 2004 року, в результаті прийняття законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» почалося поступове здійснення пенсійної реформи [4], [5]. Суть даної реформи передбачає перехід на трирівневу пенсійну систему, яка ефективно функціонує у багатьох розвинених державах світу (рис.1.1).

Рис. 1.1. Трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [4,5].

Наразі в Україні створена трирівнева система пенсійного забезпечення.

Перший рівень – це система солідарного загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, заснована на принципах солідарності, субсидування та здійснення виплати пенсій та надання соціальних послуг за

кошт Пенсійного фонду пенсійному на умовах та в порядку, передбачених законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4].

Другий рівень – це кумулятивна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на принципах накопичення коштів, застрахованих осіб у накопичувальному або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб'єктах господарювання другого рівня пенсійного забезпечення. Виплата коштів здійснюється на підставі договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат на умовах, передбачених законодавством [4].

Третім рівнем є недержавна система пенсійного забезпечення, яка базується на принципах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у створенні пенсійних накопичень з ціллю отримання пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законом «Про недержавне пенсійне забезпечення» [4], [5].

Державне управління системою пенсійного забезпечення полягає у створенні, удосконаленні та регулюванні даної системи. Це сукупність форм, інструментів та методів за допомогою яких держава може впливати на суб'єктів господарювання та, відповідно, на ринкову кон'юнктуру для формування та розподілу необхідних фінансових ресурсів для виплати пенсій. Механізм державного управління пенсійною системою – це певна комбінація, поєднання елементів двох взаємопов'язаних підсистем, одна з яких – це люди, які працюють в органах державного управління, що володіють державним статусом, інша – сукупність інституційних, нормативно-правових, організаційних, технологічних, технічних та інших елементів, необхідних для функціонування механізму державного управління [6, с.117]. Таким чином, державне управління системою пенсійного забезпечення передбачає створення загального механізму, який функціонує по встановлених законодавством нормам та правилам, регулює взаємовідносини учасників процесу пенсійного забезпечення та контролює виконання учасниками взятих на себе зобов'язань.

1.2. Методологічні основи державного регулювання функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні

Трирівнева пенсійна система України, яка була започаткована у січні 2004 року функціонує з метою формування, призначення та виплат пенсій. Виплати та надання соціальних послуг здійснюється непрацездатним громадянам похилого віку, особам з інвалідністю та особам, які втратили годувальника за законом України «Про пенсійне забезпечення» [9]. Цей закон та Конституція України гарантує непрацездатним громадянам право на матеріальне забезпечення та надання соціальних послуг за кошт суспільних фондів.

До грудня 2017 року в законодавстві України було зазначено, що громадяни мають право на призначення пенсійних виплат за віком після досягнення 60 років та наявності страхового стажу не менше 15 років [4], [9]. Сьогодні законом передбачено право отримання пенсійних виплат після досягнення 60 років та страхового стажу не менше 25 років. Розмір пенсійного забезпечення відповідно до віку визначається за наступною формулою:

$$П = Зп \times Кс, \quad (1.1), \text{ де:}$$

П – розмір пенсійної виплати, у гривнях;

Зп – заробітна плата застрахованої особи, визначена згідно статті 40 закону «Про пенсійне забезпечення»;

Кс – коефіцієнт страхового стажу особи, яка застрахована відповідно до вище зазначеного закону [13].

Максимальний розмір пенсійної виплати в Україні до кінця грудня 2020 року становитиме 17 690 гривень і не може перевищувати 10 прожиткових мінімумів.

Мінімальний розмір пенсійної виплати з 01.07.2020 року становить 1712 грн. (табл. 1.1).

Розміри пенсійних виплат в Україні з 01.07.2020 року

<i>Найменування підвищення</i>	<i>% від прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність</i>	<i>Розмір з 01.12.2019 (грн)</i>	<i>Розмір з 01.07.2020 (грн)</i>	<i>Різниця (грн)</i>
Мінімальний розмір пенсії за віком	100	1638,00	1712,00	74,00
Мінімальний пенсії	100	1638,00	1712,00	74,00
Максимальний розмір пенсії	10 прожиткових мінімумів	16380,00	17120,00	740,00

Джерело: побудовано автором на основі [8].

Особі, яка має право на пенсію за віком відповідно до вище зазначеного закону, але виявила бажання далі працювати і отримувати пенсію в більш пізньому віці, призначається пенсія за віком в залежності від стажу роботи на дату подання заяв за призначенням пенсійних виплат з підвищенням розміру пенсії за віком, який обчислюється відповідно до статті 27 закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [4], з наступним відсотком: 0,5% – за кожен повний страховий місяць після досягнення пенсійного віку в разі відстрочки до 60 місяців; на 0,75% – за кожен повний місяць у разі відстрочки понад 60 місяців. Слід зазначити, що неповний місяць страхового стажу при цьому не враховується.

Особі, які були визнані інвалідами, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, за наявності такого страхового стажу (табл.1.2) на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією [4], [7]. В таблиці 1.2 наведено дані щодо необхідного страхового стажу особи з інвалідністю залежно від її віку. Слід зазначити, що після досягнення пенсійного віку для призначення пенсій по інвалідності потрібний страховий стаж має становити 15 років [4], [7].

**Необхідний наявний страховий стаж для призначення пенсійної
виплати по інвалідності**

<i>Вік</i>	<i>Необхідний період страхового стажу</i>
<i>для інвалідів I групи:</i>	
до 25 років включно	1 рік стажу
від 26 років до 28 років включно	2 роки стажу
від 29 років до 31 року включно	3 роки стажу
від 32 років до 34 років включно	4 роки стажу
від 35 років до 37 років включно	5 років стажу
від 38 років до 40 років включно	6 років стажу
від 41 року до 43 років включно	7 років стажу
від 44 років до 48 років включно	8 років стажу
від 49 років до 53 років включно	9 років стажу
від 54 років до 59 років включно	10 років стажу
<i>для інвалідів II та III груп:</i>	
до 23 років включно	1 рік стажу
від 24 років до 26 років включно	2 роки стажу
від 27 років до 28 років включно	3 роки стажу
від 29 років до 31 року включно	4 роки стажу
від 32 років до 33 років включно	5 років стажу
від 34 років до 35 років включно	6 років стажу
від 36 років до 37 років включно	7 років стажу
від 38 років до 39 років включно	8 років стажу
від 40 років до 42 років включно	9 років стажу
від 43 років до 45 років включно	10 років стажу
від 46 років до 48 років включно	11 років стажу
від 49 років до 51 року включно	12 років стажу
від 52 років до 55 років включно	13 років стажу
від 56 років до 59 років включно	14 років стажу

Джерело: побудовано автором на основі [4], [7].

Пенсія при втраті годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які перебували на його утриманні, якщо у годувальника був страховий стаж на день його смерті, необхідний для отримання пенсії по інвалідності III групи, та у разі смерті пенсіонера або особи, зазначеної у частині другій статті 32 закону [4], – незалежно від страхового стажу. Крім того, дітям призначається пенсія у зв'язку з втратою годувальника незалежно від того, чи вони перебували на утриманні годувальника. Батьки та дружина (чоловік) померлої особи, які не перебували

на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника, якщо вони втратили засоби до існування [4].

Розглядаючи пенсійну систему в Україні, методика нарахування пенсій, варіативність обчислення пенсійних сум, деталізацію нарахувань по віковим та іншим групам населення можна зробити висновок, що в системі враховано багато тонкощів, зазначено та враховано всі нюанси в законі «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Однак, кінцевий результат – розмір пенсійних виплат для громадян України залишається досить низький. Даний факт дає підстави для подальших досліджень та пошуку більш досконалих механізмів розвитку пенсійної системи для забезпечення належного соціального захисту населення України.

Висновки до розділу 1

1. В результаті аналізу літературних джерел з проблеми дослідження, розкрито сутність та структуру державного управління системою пенсійного забезпечення. Нинішня пенсійна система України трирівневу пенсійну систему, яка представлена трьома рівнями. Перший рівень являє собою систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий – це кумулятивна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій рівень – недержавна система пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на добровільних засадах участі громадян у створенні пенсійних накопичень з ціллю отримання соціального забезпечення на умовах, які передбачено в законі «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Державне управління системою пенсійного передбачає створення загального механізму, який функціонує по встановлених законодавством нормам та правилам, регулює взаємовідносини учасників процесу пенсійного забезпечення та контролює виконання учасниками взятих на себе зобов'язань.

2. Наведено методику розрахунку розміру пенсійного забезпечення відповідно до віку та різних життєвих обставин громадян України, які призвели до втрати працездатності. Встановлено, що при нарахуванні пенсій використовують методику з високим ступенем варіативності обчислення пенсійних сум, здійснюють деталізацію нарахувань по віковим та іншим групам населення, враховують багато інших факторів, які зазначені в законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Однак, кінцевий результат – розмір пенсійних виплат для громадян України залишається досить низький. Даний факт дає підстави для подальших досліджень та пошуку більш досконалих механізмів розвитку пенсійної системи України.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Загальна характеристика та динаміка змін державного регулювання пенсійної системи України

Вивчення історичного розвитку та основних етапів становлення пенсійного забезпечення в Україні дали змогу зрозуміти проблеми сучасної пенсійної системи в Україні та матеріального забезпечення потребуючих людей. Впровадження пенсійної реформи розпочалося ще в 2004 році, проте кардинальних змін так і не відбулося. Не дивлячись на те, що ще 16 років тому передбачалося перейти до трирівневої системи забезпечення пенсійних виплат, наразі переважним чином діє лише солідарна система загальнообов'язкового пенсійного страхування, яка з огляду на економічну та демографічну кризу є абсолютно неефективною та фінансово неспроможною.

Так, в Україні основним джерелом пенсійного фінансування є виплати із солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та видатки із державного бюджету, які покривають дефіцит коштів діючої системи пенсійного забезпечення. Звідси постає проблема низького рівня пенсійних виплат непрацездатному населенню, який інколи менший за прожитковий мінімум (рис.2.1). Так, пенсійні виплати у 2000 році в середньому були 84 гривні на людину, що становило 38,6% від прожиткового мінімуму. Даний факт залишив непрацездатне населення в зоні, яка не досягає навіть межі бідності. В 2000 році показник міжнародної межі бідності, який був визначений Світовим банком, становив 1 долар США на день, а на одного непрацездатного українця припадало 0,5 долара на день по курсу Національного банку України [23]. У 2019 році пенсійні виплати в середньому склали 2969 грн на особу, що становило 181,3 % від прожиткового

мінімуму.

Рис. 2.1. Динаміка середнього розміру призначених місячних пенсій¹ та прожиткового мінімуму², 2000-2019 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [20], [21]

Проте, у співвідношенні до міжнародної межі бідності, яка встановлена Світовим банком у жовтні 2015 року на рівні 1,90 доларів США, значна чисельність пенсіонерів України знаходяться все ще в зоні бідності, яка не досягає зазначеного мінімального порогового значення (табл.2.1). Так, загальна кількість людей (78432 осіб) у групуванні за розміром пенсійної виплати до 1400 грн на 01.01.2020 року отримувала менше 1,80 доларів США на день (при середньому курсі 26,1 грн за 1 долар США, отже вони знаходяться за межею бідності за показниками Світового банку [22], [23]. Якщо брати до уваги тенденції осінніх місяців 2020 року щодо здороження долара США на українському ринку валют, то кількість пенсіонерів, які

¹ Згідно з положеннями законів України «Про Державний бюджет України» за 2000-2019 рр. [20].

² За даними Пенсійного фонду кількісне значення непрацездатних осіб наведено без урахування пенсіонерів, яким здійснюється виплата пенсій відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [21].

опиняться за межею бідності за показниками Світового банку вийде значно вища.

Таблиця 2.1.

**Розподіл пенсіонерів усіх категорій за розмірами місячних пенсій
станом на 01.01.2020**

Розмір призначеної місячної пенсії, грн	Кількість пенсіонерів, які одержують пенсію, осіб	У % до загальної кількості пенсіонерів	Розмір призначеної місячної пенсії у % до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність
до 800 грн включно	8499	0,08	не вище 48,8
від 801 грн до 1000 грн	59011	0,52	48,9-61,0
від 1001 грн до 1100 грн	5084	0,04	61,1-67,1
від 1101 грн до 1200 грн	2241	0,02	67,2-73,3
від 1201 грн до 1300 грн	1923	0,02	73,3-79,4
від 1301 грн до 1400 грн	1674	0,01	79,4-85,5
від 1401 грн до 1500 грн	1614	0,01	85,5-91,6
від 1501 грн до 2000 грн	3949512	34,84	91,6-122,1
від 1201 грн до 1300 грн	3872812	34,17	122,2-183,1
від 3001 грн до 4000 грн	1407255	12,42	183,2-244,2
від 4001 грн до 5000 грн	713132	6,29	244,3-305,2
від 5001 грн до 10000 грн	1052454	9,29	305,3-610,5
понад 10000 грн	259519	2,29	більше 610,6
Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, становив 1638,00 грн.			

Джерело: за даними Державної служби статистики України [14, с.55], [15].

Ще однією суттєвою проблемою, яка є чинником до негайних змін у системі пенсійного забезпечення на користь розширення впровадження накопичувальної системи та системи недержавних пенсійних виплат є вкрай несприятлива демографічна ситуація. Останні тенденції свідчать про старіння населення, низький рівень народжуваності та еміграцію молоді закордон. Так, за даними Державної служби статистики України, станом на 01.01.2020 року чисельність населення України становила 41732779 особи (без урахування окупованих територій Криму), у т.ч. чоловіки – 19343440, жінки – 22389339.

Загальна кількість працюючих віком від 15-ти років і старше становила 15707,9 тис. осіб, а загальна кількість пенсіонерів становила 11335 тис. осіб, а кількість осіб [12], [14].

Економічна та демографічна криза зумовила уряд приймати невідкладне рішення про перехід до накопичувальної системи пенсійних виплати. Не дивлячись на те, що пенсійну реформу проголошено ще в 2004 році, а впровадження накопичувальної системи державного пенсійного страхування планувалося ще в 2012 році, до сьогодні в Україні діє лише солідарна система пенсійного забезпечення (I рівень), а частка приватного (недержавного) пенсійного страхування становить 0,03%. Передбачалося, що впровадивши накопичувальну систему державного пенсійного страхування, 7% від зарплати буде спрямовуватися до спеціального фонду (персональні рахунки громадян), які будуть використовувати для інвестування національної економіки в результаті чого майбутні пенсійні виплати мали б зростати.

Даний напрям реформи не був запроваджений з причини побоювання щодо додаткового податкового тягаря на роботодавця. Слід зазначити, що у багатьох країнах світу частка функціонування накопичувальної системи в системі пенсійного забезпечення складає 13 – 40% [24].

Так, у вересні 2020 року Кабінет міністрів України презентував План дій уряду до кінця поточного року [27], одним із пунктів якого є подання законопроекту щодо впровадження в дію накопичувальної професійної пенсійної системи. Передбачається, що окрім відрахувань, які складають 22% із заробітної плати (ЄСВ), які спрямовуються до солідарної системи, 2% у перший рік впровадження накопичувальної системи буде спрямовуватися у накопичувальний фонд, де громадяни будуть мати власний накопичувальний рахунок. Згодом відрахування з доходів українців передбачається поступово постійно збільшувати щорічно на 1 % до 10% відрахувань. Проте, 10% відрахувань планується здійснювати у випадку зростання середньої заробітної плати на 40%, тобто до рівня близько 16210 грн, оскільки, в червні за даними Мінфіну середня заробітна плата по Україні складала 11579 грн. [29]. В такому

випадку, сума 10-ти відсотків складатиме 16210 грн.

2.2. Світові практики управління системами пенсійного забезпечення

В умовах європейського вектору розвитку України доцільно розглянути досвід функціонування та розвитку пенсійних систем країн Європейського Союзу та Великобританії. Слід зазначити, що пенсійний вік і системи пенсійного забезпечення у європейських країн не ідентичні і багатоваріантні. Так, наприклад, вік виходу на пенсії залежить не тільки від соціально-економічної ситуації в країні, а і бере до уваги показник тривалості життя. Щодо джерел фінансування, то вони теж різні: як державні так і приватні. Вважаємо також доцільним розглянути глобальний пенсійний індекс Мельбурн Мерсер, якій оцінює системи пенсійного забезпечення в 34-х країнах світу.

Великобританія. Система пенсійного забезпечення Великобританії є однією із старіших та найскладніших у світі. Британська пенсійна система характеризується високим рівнем державних гарантій і складається з базової державної пенсії для жінок старше 60 років та чоловіків старше 65 (20% відрахувань з доходів) та трудової пенсії, яка нараховується з національної системи страхування (більше 20% доходів). Існують також системи приватних накопичень такі як корпоративні програми пенсійного забезпечення на підприємствах та інші недержавні пенсійні фонди.

Німеччина. Дані ООН свідчать, що рівень життя пенсіонерів Німеччини є одним із найвищих у світі, поступаючись тільки Швеції та Норвегії. Пенсійна система Німеччини заснована на солідарній системі поколінь, тобто дуже схожа за принципом на існуючу нині в Україні. Так, працездатне працююче населення сплачує близько 20 відсотків від доходу (зарплати) до пенсійного фонду на половину з роботодавцем, утримуючи при цьому сьогоднішніх пенсіонерів, і за тим самим принципом отримують і свої пенсійні

виплати у майбутньому. Цікавим є той факт, що за громадян, які служать в армії та за жінок, які перебувають у декретній відпустці пенсійні внески платить держава. Пенсійна формула розраховується з урахуванням індивідуальних особливостей (коефіцієнтів) кожного громадянина: враховують вихід на пенсію (67 років – базовий), стаж роботи, розмір заробітної плати та виду власне пенсії.

У разі служби в армії або відпустки по догляду за дитиною, внески платитиме держава. Пенсійна формула розроблена на основі індивідуальних коефіцієнтів, які залежать від віку виходу на пенсію, робочого стажу, розміру зарплати та виду самої пенсії. Окрім державної пенсії в Німеччині існує корпоративна пенсія від організацій та пенсії недержавних пенсійних фондів. Тобто може бути декілька джерел пенсійного забезпечення одночасно.

Наразі пенсійним віком в Німеччині вважається 65 років і 6 місяців, проте тут, як і в Україні, існує проблема старіння населення, тож пенсійний вік планують підвищувати. Здійснювати це планують поступово, додаючи до базового показника 65 років іще 2 місяці. Так, прогнозують, що пенсійний вік в 2029 році буде становити 67 років. Середній розмір пенсійних виплат в Німеччині складає 1200 євро після сплати податків та відрахувань на медичне страхування. Слід зазначити, що деякі види пенсій підлягають оподаткуванню. В Німеччині існує можливість вийти на пенсію раніше настання пенсійного віку. Для цього необхідно мати 35 років робочого стажу. Для мінімальної пенсії слід мати стаж не менше 5 років. Якщо такого стажу немає – держава гарантує соціальні виплати, які складають не більше 90% від базової пенсії.

Франція. Французька система пенсійного забезпечення складається з двох рівнів: основний та накопичувальний. При нарахуванні пенсійних виплат за основу беруть заробітну плату громадян. Відрахування до пенсійного фонду становлять 16% від заробітної плати. За офіційно влаштованих робітників половину внеску до Пенсійного фонду сплачує роботодавець, підприємці ж і люди творчих професій сплачують даний внесок повністю самостійно.

Сума базової пенсії становить близько 50% від середньої заробітної

плати, при чому нараховуючи її беруть за основу найбільш вдалі фінансово 25 років. Якщо враховувати накопичення пенсіонерів у приватних пенсійних фондах, то розмір пенсійного забезпечення може становити близько 80% від середньої зарплати. Вік виходу на пенсію наразі у Франції становить 62,5 роки, проте до 2023 року уряд планує його поступово збільшити до 67 років. Стаж, необхідний для нарахування хорошої фінансово пенсійної виплати має бути не менше 40 років.

Якщо стажу не вистачає, то пенсійні виплати все одно будуть здійснюватися, але в меншому обсязі. В даному випадку застосовують спеціальні коефіцієнти, які враховують нестачу пенсійного стажу до 40 років.

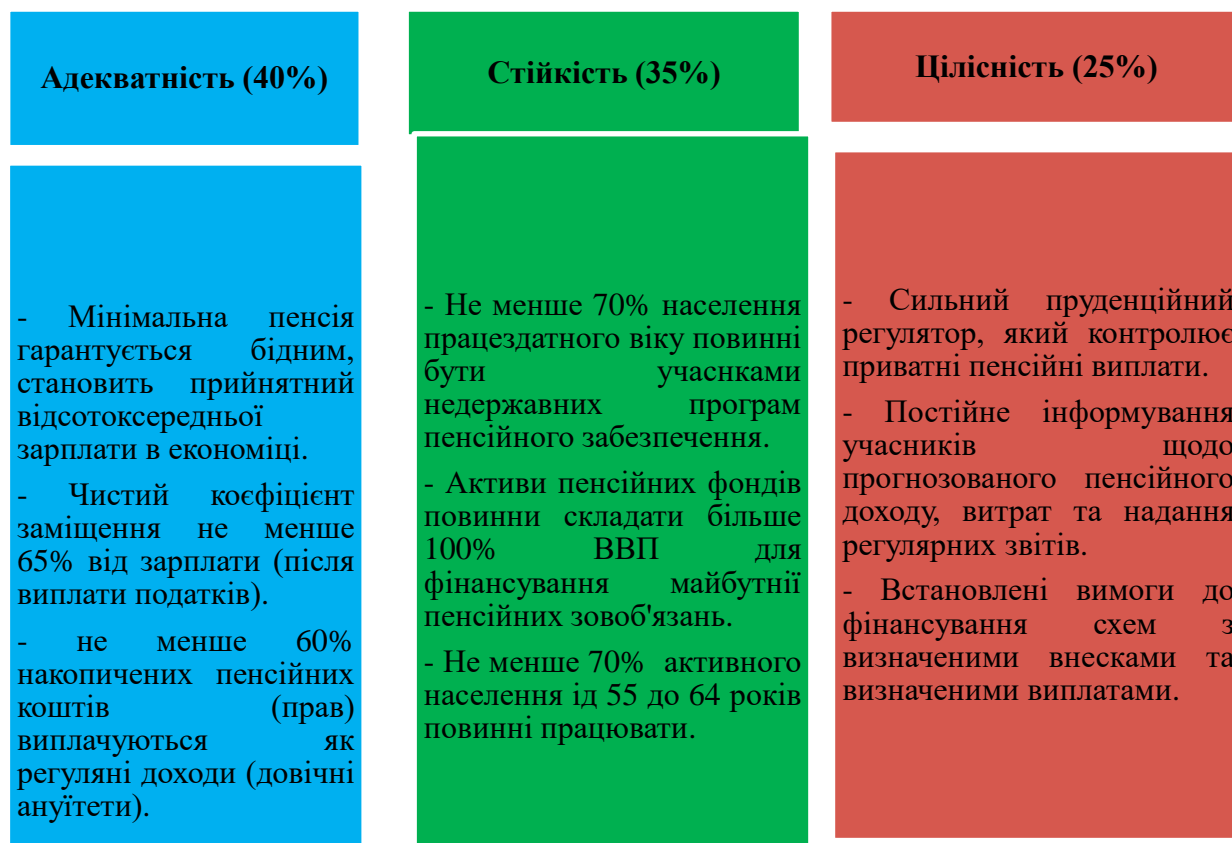
Швеція. В Швеції функціонує ефективна система пенсійного забезпечення, яка складається із трьох рівнів: розподільчого, накопичувального та добровільного. До кінця 90-х років минулого століття в країні діяла пенсійна система солідарного типу, а пенсійний вік становив 30 років. Демографічна ситуація розвивалася таким чином, що на 1-го працюючого припадало 4-5 пенсіонерів. Вибір перед державою постав наступний: очікувати дефолту по соціальним зобов'язанням або впроваджувати реформу, в основі якої лежить розвиток накопичувальної системи пенсійного забезпечення. Швеція обрала другий варіант.

Так почала існувати система, за якою 16 % розподіляється на формування розподільчих пенсій а 2, 5% іде на накопичувальний рахунок. Мінімальна пенсія в Швеції складає 800 доларів США, але окрім пенсійних виплат держава забезпечує пенсіонерів цільовими виплатами на оплату житла. Паралельно існує система службових надбавок до пенсій, які виплачують підприємства своїм робітникам, які працювали на них тривалий час.

Таким чином, в результаті пенсійної реформи створено державний та 500 приватних пенсійних фондів. При цьому, майбутні пенсіонери можуть обирати до якого фонду направити свої виплати. Наразі в державному фонді перебувають кошти 35% громадян Швеції, в інших – 35%.

За глобальним індексом Мельбурна Мерсера, який оцінює системи

пенсійного забезпечення 37-ми країн, населення яких складає 63% всього світу найбільш ефективними виявилися системи Нідерландів та Данії. В основу оцінки покладено 40 показників, які розподілені на 3 субіндекси: адекватність, стійкість та цілісність (рис 2.2.).

Рис. 2.2. Складові індексу Мельбурна Мерсера та їх характеристики (субіндекси).

Джерело: адаптоване [37].

У таблиці 2.2 наведено загальне значення індексу для кожної системи разом із значенням індексу для кожного з трьох субіндексів: адекватність, стійкість та цілісність.

Кожне значення індексу представляє оцінку від нуля до 100, де 100 є найвищий.

Значення індексу та субіндексів Мельбуерна Мерсера, 2019 р.

Країна	Індекс Мельбуерна Мерсера	Субіндекси		
		Адекватність	Стійкість	Цілісність
Аргентина	39.5	43.1	31.9	44.4
Австралія	75.3	70.3	73.5	85.7
Австрія	53.9	68.2	22.9	74.4
Бразилія	55.9	71.8	27.7	69.8
Канада	69.2	70.0	61.8	78.2
Чилі	68.7	59.4	71.7	79.2
Китай	48.7	60.5	36.7	46.5
Колумбія	58.4	61.4	46.0	70.8
Данія	80.3	77.5	82.0	82.2
Фінляндія	73.6	73.2	60.7	92.3
Франція	60.2	79.1	41.0	56.8
Німеччина	66.1	78.3	44.9	76.4
Гонконг, САР	61.9	54.5	52.5	86.9
Індія	45.8	39.9	44.9	56.3
Індонезія	52.2	46.7	47.6	67.5
Ірландія	67.3	81.5	44.6	76.3
Італія	52.2	67.4	19.0	74.5
Японія	48.3	54.6	32.2	60.8
Корея	49.8	47.5	52.6	49.6
Малайзія	60.6	50.5	60.5	76.9
Мексика	45.3	37.5	57.1	41.3
Нідерланди	81.0	78.5	78.3	88.9
Нова Зеландія	70.1	70.9	61	80.7
Норвегія	71.2	71.6	56.8	90.6
Перу	58.5	60.0	52.4	64.7
Філіппіни	43.7	39.0	55.5	34.7
Польща	57.4	62.5	45.3	66.0
Саудівська Аравія	57.1	59.6	50.5	62.2
Сінгапур	70.8	73.8	59.7	81.4
Південна Африка	52.6	42.3	46.0	78.4
Іспанія	54.7	70.0	26.9	69.1
Швеція	72.3	67.5	72.0	80.2
Швейцарія	66.7	57.6	65.4	83.0
Таїланд	39.4	35.8	38.8	46.1
Туреччина	42.2	42.6	27.1	62.8
Великобританія	64.4	60.0	55.3	84.0
США	60.6	58.8	62.9	60.4
В середньому	59.3	60.6	50.4	69.7

Джерело: побудовано автором на основі [37].

Як зазначалося раніше, кожне значення індексу враховує понад 40

показників, деякі з яких базуються на вимірах даних, які може бути важко порівняти між системами. Аналітики, які працювали над визначенням даних індексів зазначають, що з цієї причини не слід бути надто однозначним, що одна система краща за іншу, якщо різниця в загальному значенні індексу менше двох або трьох балів [37, с. 7]. З іншого боку, коли різниця становить п'ять і більше, можна справедливо зробити висновок, що більш високе значення індексу вказує на кращу систему пенсійного доходу.

Висновки до розділу 2.

1. Наведено загальну характеристику системи пенсійного забезпечення, проаналізовано динаміку змін державного регулювання пенсійної системи. В Україні існує проблема недостатніх пенсійних виплат непрацездатному населенню, які інколи менше за прожитковий мінімум. Так, пенсійні виплати у 2000 році в середньому були 84 гривні на людину, що становило 38,6% від прожиткового мінімуму. У 2019 році пенсійні виплати в середньому склали 2969 грн на особу, що становило 181,3 % від прожиткового мінімуму, встановленого в Україні. Проте, у співвідношенні до міжнародної межі бідності, яка встановлена Світовим банком у жовтні 2015 року на рівні 1,90 доларів США, значна чисельність пенсіонерів України знаходяться все ще в зоні бідності, яка не досягає зазначеного мінімального порогового значення.

Економічна та демографічна криза зумовила уряд прийняти невідкладне рішення про перехід до накопичувальної системи пенсійних виплати. У вересні 2020 року Кабінет міністрів України презентував План дій уряду до кінця поточного року, одним із пунктів якого є подання законопроекту щодо впровадження в дію накопичувальної професійної пенсійної системи. Передбачається, що окрім відрахувань, які складають 22% із заробітної плати (ЄСВ), які спрямовуються до солідарної системи, 2% у перший рік впровадження накопичувальної системи буде спрямовуватися у накопичувальний фонд, де громадяни будуть мати власний накопичувальний рахунок.

2. Проаналізовано світові практики управління системами пенсійного забезпечення та показники глобального пенсійного індексу Мельбурна Мерсера. За аналізом індексу та субіндексів (адекватність, стійкість, цілісність) найкращими пенсійними системами визнані нідерландська та данська.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Стратегічні напрями розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні.

Розвиток системи пенсійного забезпечення в напрямі запровадження накопичувальних та недержавних фондів є пріоритетними завданнями державної соціальної та економічної політики. Світові практики розвитку систем пенсійного забезпечення свідчать про успішний перебіг запровадження даних змін. Таким чином, одним із напрямів розвитку системи пенсійного забезпечення вважається подальше удосконалення функціонування недержавних пенсійних фондів, а саме підвищення рівня забезпечення гарантій по соціальним виплатам з боку держави шляхом посилення контролю над діяльністю таких фондів. Корпоративні та накопичувальні державні фонди здатні не тільки зберігати фінансовий ресурс в еквіваленті відрахувань, застосовуючи дефлятори, а й заробляти для майбутніх пенсіонерів шляхом ефективного інвестування. При цьому слід забезпечити сильний пруденційний регулятор, який контролює приватні пенсійні виплати. Недержавна пенсійна система – це джерело інвестицій, які сприятимуть економічному розвитку країни. Пенсійні фонди здійснюють довгострокове фінансування економіки зосереджуючи заощадження населення в рамках пенсійних програм та інвестуючи їх у різні фінансові інструменти [34].

Система недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) являє собою третій рівень пенсійної системи. Основу даної системи становлять недержавні пенсійні фонди. Основна мета вкладень до таких фондів – це отримання додаткових до передбачених державою за I-м (солідарна система) і II-м

(накопичувальна) виплат. Станом на 31.03.2020 в Державному реєстрі фінансових установ зареєстровано 63 недержавні пенсійні фонди (НПФ) та 22 адміністратори НПФ [35]. Крім того, існує один одноосібний засновник, який вирішив самостійно здійснювати управління створеного ним корпоративного фонду. Він має таке право в результаті отримання ліцензії на провадження діяльності такого виду. За даними Державного реєстру фінансових установ недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 10 регіонах України, найбільша їх кількість припадає на м. Київ – 45, або 71,4% від загальної кількості [36]. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 31.03.2018	Станом на 31.03.2019	Станом на 31.03.2020	Темпи приросту, %	
				станом на 31.03.2019/ станом на 31.03.2018	станом на 31.03.2020/ станом на 31.03.2019
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	61,0	70,4	79,6	15,4	13,1
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	843,2	858,4	878,3	1,8	2,3
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 485,2	2 829,8	3 106,5	13,9	9,8
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1 910,4	2 036,4	2 219,1	6,6	9,0
у тому числі:					
- від фізичних осіб	134,4	183,9	239,0	36,8	30,0
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
- від юридичних осіб	1 775,3	1 851,7	1 979,3	4,3	6,9
Пенсійні виплати, млн. грн.	723,2	842,0	986,7	16,4	17,2
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	79,4	81,9	84,9	3,1	3,7
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 468,5	1 865,9	2 165,1	27,1	16,0
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 185,1	1 522,3	1 758,8	28,5	15,5
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	283,4	343,6	406,3	21,2	18,2

Джерело: за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [36].

Слід зазначити, що на недержавні фонди наразі в Україні припадає 0,7% від всіх пенсійних виплат. Повільний розвиток третього рівня системи пенсійного забезпечення полягає у відсутності гарантій з боку держави виплат у разі банкрутства таких фондів. Відмітимо, що фінансові показники, які відображають результативність даних фондів теж не стимулює до збільшення клієнтів, так результати проекту USAID «Трансформація фінансового сектору» виявили, що з 2013 по 2018 рік реальна дохідність недержавних пенсійних фондів була негативною: -8,09% за 5 років, -3,51% за три роки та -2,29% за останній (2018) рік [37].

Паралельним напрямом розвитку пенсійної системи в Україні вбачається широке та швидке запровадження функціонування накопичувальних пенсійних фондів. Так, із зарплати окрім загальнообов'язкового страхового соціального внеску, який розподіляється в першому рівні (солідарна система) будуть відраховуватися 2 % до накопичувального фонду на персональні рахунки. Відрахування до такого фонду планують поступово збільшити до 7 – 10%.

Отже, розвиток системи пенсійного забезпечення передбачає:

- щорічну індексацію пенсійних виплат з урахуванням динаміки споживчих цін [38];
- забезпечення права на належне пенсійне забезпечення внутрішньо переміщених осіб внаслідок окупації частини території України;
- запровадження належного функціонування накопичувальної системи пенсійного забезпечення (II рівень пенсійної системи) та ефективного функціонування недержавних пенсійних фондів;
- налагодження системи електронних послуг Пенсійного фонду України та автоматизації процесів у системі пенсійного забезпечення;
- забезпечення високо ефективного державного та публічного нагляду за розподілом та використанням коштів Пенсійного фонду України.

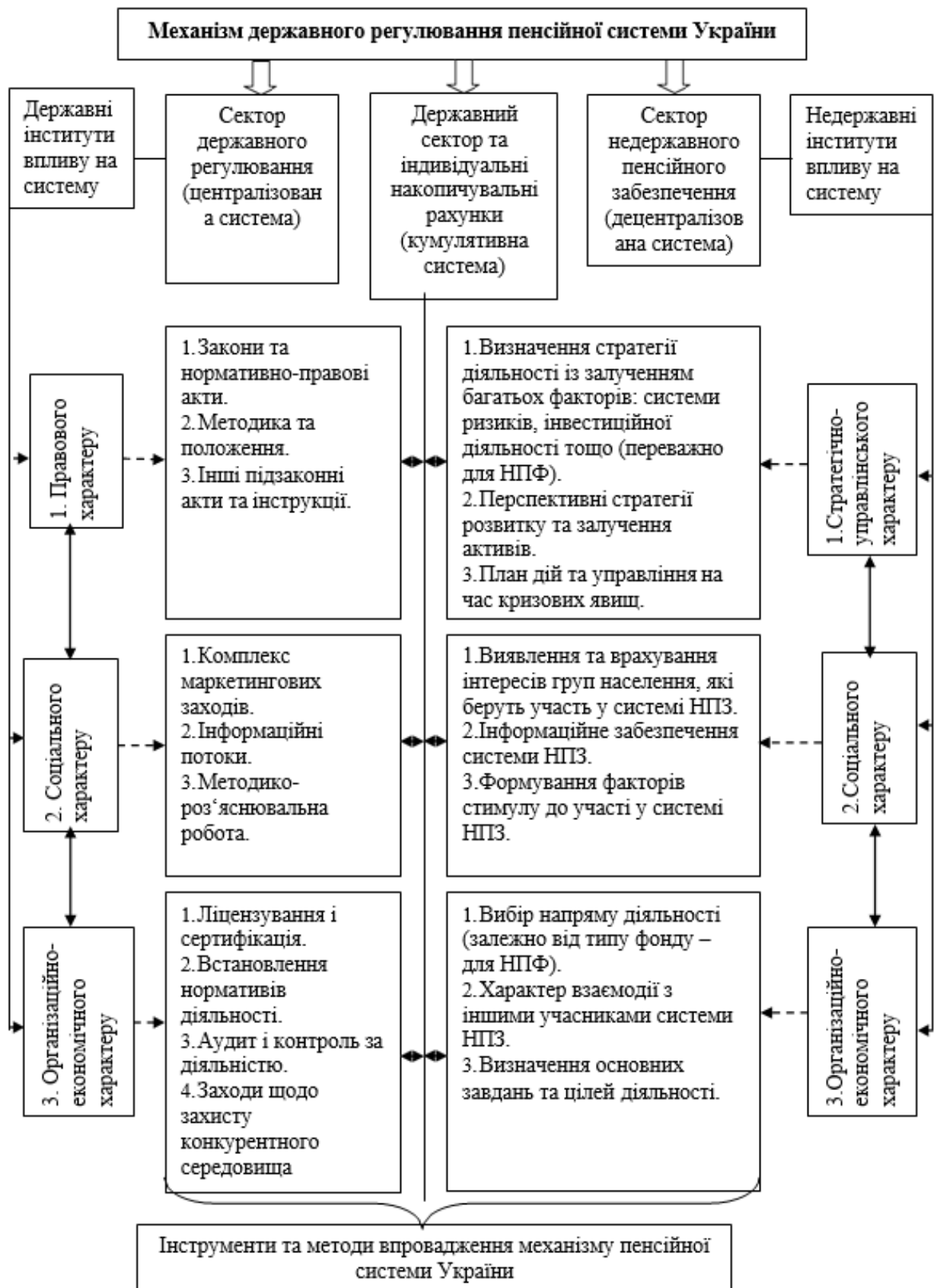
3.2. Удосконалення механізмів державного регулювання пенсійного забезпечення в сучасних умовах.

Основні шляхи удосконалення механізмів державного регулювання системи пенсійного забезпечення полягають в наступному: визначення короткострокових та довгострокових цілей розвитку системи пенсійного забезпечення; розробці багатоваріантних стратегій та прогнозів щодо здійснення соціально-економічної політики; популяризація змін у системі пенсійного забезпечення на користь розвитку накопичувальної системи; моніторинг та контроль функціонування державних та приватних пенсійних фондів; підвищення ефективності використання коштів пенсійного фонду та державного бюджету; підвищення ступеню прозорості щодо інформації з нарахування пенсій та використання коштів пенсійних фондів; оцінка реалізованих управлінських рішень з метою подальшого удосконалення.

Аналіз стану пенсійної системи виявив значні проблеми у її функціонуванні, а саме: використання переважним чином лише першого рівня системи пенсійного забезпечення, суть якого полягає у солідарності поколінь і сплаті пенсій за рахунок відрахувань із заробітної плати поточно працюючого населення; нерозвиненість накопичувальної системи пенсійного забезпечення; не достатньо ефективний та незначний за часткою в загальній системі пенсійного забезпечення розвиток недержавних пенсійних фондів. Таким чином, з метою ефективного функціонування та розвитку пенсійної системи необхідно застосувати комплексний підхід щодо вибору методів та регуляторів економічного, правового та соціального спрямування (рис.3.1).

Сектори формування, розвитку та корегування складових механізму державного регулювання системи пенсійного забезпечення є наступні:

- сектор державного регулювання;
- сектор державного-приватного регулювання;
- сектор внутрішнього управління та ведення діяльності інститутів.

Рис. 3.1. Механізм державного регулювання пенсійної системи України

Джерело: адаптовано [39].

Кожен із секторів поділяється на сегменти управління та розвитку механізмом діяльності системи пенсійного забезпечення. Так, наприклад,

сектор державного регулювання визначає основні принципи і характер функціонування пенсійної системи на основі різних інструментів управління й формування, а сектор внутрішнього управління відповідає за здійснення та безпосереднє впровадження в дію складових діяльності інститутів сектору недержавного пенсійного забезпечення як частковий результат для всієї пенсійної системи. Таким чином, впровадження, функціонування та удосконалення механізму у секторі державного регулювання здійснюється відповідно до напрямів та з огляду на характер їх впливу.

Для реалізації визначених напрямів слід використовувати наступні інструкції:

1) вибір напрямку діяльності. На початку функціонування та / або під час поточної діяльності певного неурядового інституту слід визначити стратегію діяльності, раціональність приєднання до системи тощо;

2) характер синергетичної взаємодії з іншими учасниками. Кожна установа визначає певною мірою ступінь та тип взаємодії з іншими учасниками системи та описує конкретний варіант співпраці між учасниками.

Останнім часом однією з нагальних проблем, що стоять перед суспільством у контексті змін пенсійної системи, стали зміни пенсійного віку. Декларовані наміри щодо європейської інтеграції України вимагають поступового перегляду пенсійного віку в контексті наростаючих міграційних процесів та уніфікації принципів міжнародних угод на основі специфіки забезпечення пенсійних виплат.

Щодо вдосконалення механізмів розподілу (перерахунку) пенсійних виплат, слід зазначити, що сьогодні цей механізм в Україні є досить складним. Якщо пенсійне забезпечення нараховується вперше на основі стажу та заробітної плати, це все ще зрозуміло. Однак, як тільки пенсійні виплати будуть перенесені через кілька років через зміни законодавства, виникає проблема, що пенсіонери не можуть розрахувати або зрозуміти порядок кожного наступного перерахунку. Це досить складно для професіоналів, оскільки програмне забезпечення не завжди підтримує всі нововведення та

тонкощі. Тут слід підкорегувати систему програмного забезпечення щодо нарахування пенсій та удосконалити роботу пенсійного калькулятора онлайн для широкого користування поточних та майбутніх пенсіонерів.

Беручи до уваги вищезазначене та закон про те, що пенсійну виплату зменшити неможливо, пропонуємо перерахувати пенсійні виплати за наступною системою:

- 1) основний розмір пенсійної виплати, розрахований на основі стажу та доходу;
- 2) доплата у разі наявності понаднормового стажу;
- 3) доплата до мінімального розміру пенсій соціальної допомоги, за наявності стажу у жінок 30 років (20 років до 01.11.2011 року) та у чоловіків відповідно 35 років (25 років до 01.11.2011 року);
- 4) Надбавки згідно з усіма іншими законами (догляд, утримання, тощо).

Виконання різноманітних завдань та багатоваріантність соціальних відносин визначають багатовекторний напрям та вид роботи органів влади та їх підрозділів на всіх рівнях пенсійної системи, проявляються у різних ступенях та методах участі та впливу на формування та розвиток системи пенсійного забезпечення. Звідси складність організаційної структури пенсійної системи та механізмів державного управління. Максимальне використання резервів організаційно-функціонального процесу при реалізації пенсійної політики вимагає впровадження різноманітних інструментів та форм організаційної діяльності. Отже, механізми державного регулювання пенсійної системи є ефективними, якщо вони повністю враховують особливості самовідтворення, саморозвитку та саморегулювання пенсійної системи. Підвищення ефективності вимагає розвитку процесів саморегулювання, які гарантують органічне поєднання центрального управління та незалежності підсистем.

Висновки до розділу 3

1. Визначено стратегічні напрями, розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні, серед яких пріоритетними є наступні:

- щорічно здійснювати індексацію на основі динаміки зростання споживчих цін;
- забезпечити права на належне пенсійне забезпечення внутрішньо переміщених осіб внаслідок окупації частини території України;
- здійснити запровадження належного функціонування накопичувальної системи пенсійного забезпечення (II рівень пенсійної системи) та ефективного функціонування недержавних пенсійних фондів;
- удосконалити систему електронних послуг Пенсійного фонду України та автоматизації процесів у системі пенсійного забезпечення;
- забезпечити високо ефективний державний та публічний нагляд за розподілом та використанням коштів Пенсійного фонду України.

2. Встановлено, що максимальне використання резервів організаційно-функціонального процесу при реалізації пенсійної політики вимагає впровадження різноманітних інструментів та форм організаційної діяльності. Таким чином, механізми державного регулювання пенсійної системи є ефективними, якщо вони повністю враховують особливості самовідтворення, саморозвитку та саморегулювання пенсійної системи. Підвищення ефективності вимагає розвитку процесів саморегулювання, які гарантують органічне поєднання центрального управління та незалежності підсистем.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі розв'язано актуальну наукову і практично значущу проблему державного управління системою пенсійного забезпечення в Україні.

Основні результати, що визначають наукову значимість та новизну кваліфікаційної роботи полягають у наступному:

1. В результаті аналізу літературних джерел з проблеми дослідження, розкрито сутність та структуру державного управління системою пенсійного забезпечення. Нинішня пенсійна система України трирівневу пенсійну систему, яка представлена трьома рівнями. Перший рівень являє собою систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; другий – це кумулятивна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; третій рівень – недержавна система пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на добровільних засадах участі громадян у створенні пенсійних накопичень з ціллю отримання соціального забезпечення на умовах, які передбачено в законі «Про недержавне пенсійне забезпечення».

Державне управління системою пенсійного передбачає створення загального механізму, який функціонує по встановлених законодавством нормам та правилам, регулює взаємовідносини учасників процесу пенсійного забезпечення та контролює виконання учасниками взятих на себе зобов'язань.

2. Наведено методику розрахунку розміру пенсійного забезпечення відповідно до віку та різних життєвих обставин громадян України, які призвели до втрати працездатності. Встановлено, що при нарахуванні пенсій використовують методику з високим ступенем варіативності обчислення пенсійних сум, здійснюють деталізацію нарахувань по віковим та іншим групам населення, враховують багато інших факторів, які зазначені в законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Однак, кінцевий результат – розмір пенсійних виплат для громадян України залишається досить низький. Даний факт дає підстави для подальших досліджень та пошуку більш досконалих механізмів розвитку пенсійної системи України.

3. Наведено загальну характеристику системи пенсійного забезпечення, проаналізовано динаміку змін державного регулювання пенсійної системи. В Україні існує проблема недостатніх пенсійних виплат непрацездатному населенню, які інколи менше за прожитковий мінімум. Так, пенсійні виплати у 2000 році в середньому були 84 гривні на людину, що становило 38,6% від прожиткового мінімуму. У 2019 році пенсійні виплати в середньому склали 2969 грн на особу, що становило 181,3 % від прожиткового мінімуму, встановленого в Україні. Проте, у співвідношенні до міжнародної межі бідності, яка встановлена Світовим банком у жовтні 2015 року на рівні 1,90 доларів США, значна чисельність пенсіонерів України знаходяться все ще в зоні бідності, яка не досягає зазначеного мінімального порогового значення.

Економічна та демографічна криза зумовила уряд прийняти невідкладне рішення про перехід до накопичувальної системи пенсійних виплат. У вересні 2020 року Кабінет міністрів України презентував План дій уряду до кінця поточного року, одним із пунктів якого є подання законопроекту щодо впровадження в дію накопичувальної професійної пенсійної системи. Передбачається, що окрім відрахувань, які складають 22% із заробітної плати (ССВ), які спрямовуються до солідарної системи, 2% у перший рік впровадження накопичувальної системи буде спрямовуватися у накопичувальний фонд, де громадяни будуть мати власний накопичувальний рахунок.

4. Проаналізовано світові практики управління системами пенсійного забезпечення та показники глобального пенсійного індексу Мельбурна Мерсера. За аналізом індексу та субіндексів (адекватність, стійкість, цілісність) найкращими пенсійними системами визнані нідерландська та данська.

5. Визначено стратегічні напрями, розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні, серед яких пріоритетними є наступні:

- щорічно здійснювати індексацію пенсійних виплат на основі динаміки споживчих цін;

- забезпечити права на належне пенсійне забезпечення внутрішньо переміщених осіб внаслідок окупації частини території України;
- здійснити запровадження належного функціонування накопичувальної системи пенсійного забезпечення (II рівень пенсійної системи) та ефективного функціонування недержавних пенсійних фондів;
- удосконалити систему електронних послуг Пенсійного фонду України та автоматизації процесів у системі пенсійного забезпечення;
- забезпечити високо ефективний державний та публічний нагляд за розподілом та використанням коштів Пенсійного фонду України.

6. Встановлено, що максимальне використання резервів організаційно-функціонального процесу при реалізації пенсійної політики вимагає впровадження різноманітних інструментів та форм організаційної діяльності. Таким чином, механізми державного регулювання пенсійної системи є ефективними, якщо вони повністю враховують особливості самовідтворення, саморозвитку та саморегулювання пенсійної системи. Підвищення ефективності вимагає розвитку процесів саморегулювання, які гарантують органічне поєднання центрального управління та незалежності підсистем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Clark, R. L., Craig, L. A., & Wilson, J. W. (2003). A History of Public Sector Pensions in the United States. Philadelphia, Pennsylvania 19104-4011: University of Pennsylvania Press. Retrieved from <https://pensionresearchcouncil.wharton.upenn.edu/wp-content/uploads/2015/09/0-8122-3714-5-3.pdf>
2. Haberman, Steven (1995). History of Actuarial Science, vol. 1. London: William Pickering. pp. xlviii. ISBN 978-1-85196-160-3. OCLC 468359649.
3. Hald, A. (1990). A History of Probability and Statistics and Their Applications Before 1750. John Wiley and Sons. ISBN 978-0-471-50230-2. OCLC 19629739
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України 9 липня 2003 року, № 1058-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення 11.10.2020).
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України 9 липня 2003 року, № 1057-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення 11.10.2020).
6. Мартиненко Н. В. Механізми державного управління розвитком пенсійної системи України. № 4, 2017. 115-123 с.
7. Порядок і умови призначення пенсії по інвалідності. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/tr/278856-poryadok-i-umovu-pryznachennya-pensiyi-po-invalidnosti/>, (дата звернення 02.10.2020).
8. З 1 липня 2020 року проведено перерахунок пенсій. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/tr/279774-z-1-lypnya-2020-roku-provedeno-pererahunok-pensij/#>, (дата звернення 11.10.2020).
9. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року, № 1788-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення 11.10.2020).

10. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія [О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк, О.В.Петрушка та ін.]; за ред. О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.

11. Жук Т. М. Оцінка систем пенсійного забезпечення на основі індексу та субіндексів Мельбурна Мерсера / Т. М. Жук // Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика: IV Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. – 560 с.

12. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 лютого 2020 року та середня чисельність у січні 2020 року. Дані державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.10.2020).

13. Розмір пенсії за віком. Пенсійний фонд України. Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 08.10.2020).

14. Соціальний захист населення України у 2019 році. Статистичний збірник. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf (дата звернення 10.10.2020)

15. Зайнятість та безробіття населення в II кварталі 2020 року. Статистичні дані Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/09/118.pdf>

16. Як працює накопичувальна пенсійна система. Режим доступу: https://biz.nv.ua/ukr/experts/marchuk_m/jak-pratsjuje-nakopichivalna-pensijna-sistema-2439179.html (дата звернення : 17.09.2020).

17. Жук Т. М. Загальна характеристика та динаміка змін державного регулювання пенсійної системи України/ І. В. Кравець, Т. М. Жук // Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць. Житомир: Поліський національний університет, 2020. 352 с., с. 214-218.

18. Коваль О. П. Мотивація участі роботодавців та робітників у системі недержавного пенсійного забезпечення. Стратегічні пріоритети. 2011, № 3. С. 96– 101.

19. Креховецька Л. Г. Використання досвіду зарубіжних країн у створенні трирівневої пенсійної системи України. Демографія та соціальна економіка: наук.- економ. та сусп.-політ. журн. 2010, № 2 (14). С. 123-130.

20. Положення законів України «Про Державний бюджет України» за 2000-2019 рр. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text> (дата звернення 15.10.2020).

21. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України 9 квітня 1992 року, № 2262-ХІІ зі змінами та доповненнями. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення 24.10.2020).

22. Hagenaars, Aldi & de Vos, Klaas The Definition and Measurement of Poverty. Journal of Human Resources, 1988. Режим доступу: https://econpapers.repec.org/article/uwpjhriss/v_3a23_3ay_3a1988_3ai_3a2_3ap_3a211-221.htm (дата звернення 10.10.2020).

23. World Bank Forecasts Global Poverty to Fall Below 10% for First Time; Major Hurdles Remain in Goal to End Poverty by 2030. Режим доступу: www.worldbank.org (дата звернення 10.10.2020).

24. Лещенко Н. Пенсійні системи світу: від криз до реформ. Режим доступу: <https://cost.ua/165-pension-crisis/> (дата звернення 14.10.2020)

25. Леваєва Л. Ю., Кучеренко М. А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип.36 (1). С.215-229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/есvц_2018_36\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/есvц_2018_36(1)_27) (дата звернення : 15.10. 2020).

26. Шишкіна О. О. Механізм трансформації загальнообов'язкового пенсійного страхування. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32606959.pdf> (дата звернення : 04.11.2020).

27. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік: Розпорядження КМУ від 09 вересня 2020 р. № 1133-р. Режим доступу:

<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-prioritetni-a1133r> (дата звернення 18.10.2020)

28. Реформування пенсійного забезпечення України: можливості та перспективи. URL: <https://www.knteu.kiev.ua/file/NjY4NQ==/9e3afbfdddb05d9d1f5cfe41aa34b0c2.pdf>

29. Середня місячна зарплата за регіонами України в 2020 р.: дані міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/average/2020/> (дата звернення 23.10.2020).

30. Бурлай Т. В. Політика соціальної якості в контексті угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Економіка і прогнозування. 2015, № 4. С.81-95.

31. Жук Т. М. Стратегічні напрями розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні / Т. М. Жук // Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 23 червня 2020 року. – Житомир: ЖНАЕУ, 2020. – 460 с.

32. Європейський кодекс соціального забезпечення : Рада Європи; Кодекс, Міжнародний документ. Класифікація від 16.04.1964 № ETS N 48. Редакція від 06.11.1990 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_329 (дата звернення : 02.11.2020).

33. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки. URL : <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення : 12.11.2020).

34. Партин Г., Тивончук О. Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку. Вісник Національного банку України. 2005, № 5. С.46–51.

35. Розкриття інформації НПФ. Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/NPF/> (дата звернення 15.10.2020).

36. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.03.2020. Режим доступу:

https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_I_kv%202020.pdf (дата звернення 17.10.2020).

37. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору в Україні»ю
Режим доступу: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine/economic-growth> (дата звернення 16.10.2020)

38. Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2020 № 251. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.10.2020)

39. Павлів В. В., Федун І.Л. Побудова механізму функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення. URL : <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/32.pdf> (дата звернення : 20.10.2020).

40. Д. Амаглобелі, Вей Ши. Реформування пенсійної системи України. URL : [file:///C:/Users/User/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/042517-reforming-ukraine-pension-system%20(5).pdf) (дата звернення : 12.09.2020).

ДОДАТКИ